

УДК 330.131.7

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Овчиннікова В. О., д.е.н., професор,
Усатий О. М., здобувач вищої освіти,
Усатий Д. О., здобувач вищої освіти (УкрДУЗТ)*

У статті доведено, що вітчизняний приватний бізнес має недостатній економічний потенціал для створення і комерціалізації інноваційних продуктів, що негативно впливає на розвиток приватних підприємств, а також на економічний стан держави. Досліджено особливості інноваційної діяльності великих та малих приватних підприємств. Обґрунтовано основні напрямки інноваційного розвитку малого приватного підприємства. Встановлено проблеми приватного бізнесу у сфері інноваційної діяльності та окреслено напрямки їх подолання в умовах сьогодення.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, підприємство, приватний бізнес, розвиток, стратегічні пріоритети.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ACTIVITY OF PRIVATE ENTERPRISES

*Ovchynnikova V., Doctor of Economics, Professor,
Usatiy O., Higher Education Student,
Usatiy D., Higher Education Student (USURT)*

The article proves that domestic private business has insufficient economic potential for creating and commercializing innovative products, which negatively affects the development of private enterprises, as well as the economic state of the state. The features of innovation activity of large and small private enterprises are studied. The main directions of an innovative small private enterprise are substantiated: Independent Business launch (startup, product creation or service offer with new, previously unknown functions); creation of small innovative enterprises in higher educational institutions and research institutes by separating them from large research and production associations and research institutes, spin-off or spin-out companies; creation of small innovative enterprises based on technoparks (in an optimal environment for development-in a business incubator with preferential terms for renting premises and providing consulting, accounting and legal services); cooperation in the field of innovation and technology transfer (creation of a joint venture or strategic alliance with another small or large enterprise, with a number of enterprises, with international partners). The problems of private business in the field of innovation activity are identified: search for new customers and customers, including among large enterprises; search for New Sales Channels for innovative products; private business often lacks resources and is forced to actively look for additional sources of financing for the commercialization of innovations; insufficient awareness of managers of private enterprises about state support measures in the field of innovation. Strategic priorities of support for innovative development of private business are identified: commercialization of innovations beyond national borders; development of additional professional economic and managerial competencies of private enterprise personnel, especially in the field of innovative entrepreneurship, strategic use of intellectual property objects and mechanisms of its

commercialization (with a focus on national and foreign markets); formation of an effective system of awareness of private enterprises about the existing mechanisms of state support: financial, infrastructure, consulting and others.

Keywords: *innovation, innovation activity, enterprise, private business, development, strategic priorities.*

Постановка проблеми. В умовах цифрової економіки швидкість трансформацій факторів макро- та мікросередовища є колосальною. Змін зазнає вся державна політика, економіка, відносини між партнерами, конкурентами, а також між підприємством та споживачами, які ще на додаток істотно змінили свої потреби. У таких умовах саме приватні підприємства володіють найбільшою гнучкістю і швидкістю пристосування до зовнішньої нестабільності. Однак приватний бізнес, як правило, має низький рівень інвестицій у напрямку інноваційних досліджень і розробок, недостатній економічний потенціал для створення і комерціалізації інноваційних продуктів, що в цілому перешкоджає їх перетворенню в драйвери інноваційного розвитку. У багатьох країнах приватний бізнес знаходиться в центрі державної політики, спрямованої на підвищення швидкості створення інновацій і процесів комерціалізації, а також на стимулювання прихильності приватного бізнесу до інноваційної діяльності, як джерела їх економічного зростання. Отже інтенсифікація процесів розвитку інноваційної діяльності приватних підприємств в середньостроковій і довгостроковій перспективі може виступити одним з джерел підвищення добробуту країни. У зв'язку з вищевикладеним, можна сміливо стверджувати про актуальність такого напрямку досліджень як розвиток інноваційної діяльності приватних підприємств. З'ясування причин, що стримують процес комерціалізації інновацій малих підприємств і формування підходів для його вдосконалення набувають особливої актуальності та практичної

значущості в сучасних високоризикових умовах функціонування бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні основи управління приватним бізнесом висвітлено в роботах Диканя В. Л., Обруч Г. В., Токмакової І. В., Овчиннікової В. О., Толстової А. В., Корінь М. В., Маковоз О. В., Шраменко О. В. та ін. [1-4]. Щодо інноваційної діяльності, то теоретичні положення даного напрямку наукових досліджень відображено в працях Диканя В. Л., Рогози М. Є., Вергал К. Ю., Князевич А. О., Крайчука О. В., Крайчука С. О., Стрільчука Р. М. та ін. [5-7]. Проте поза увагою науковців залишається питання щодо забезпечення ефективності інноваційної діяльності приватного бізнесу в умовах сьогодення, саме тому дослідження, що будуть присвячені визначенню проблем та перспектив розвитку інноваційної діяльності приватних підприємств є своєчасними та актуальними.

Метою наукової статті є визначення проблем і перспектив розвитку інноваційної діяльності приватних підприємств відповідно до умов сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах господарювання, що характеризуються становленням цифрової економіки та докорінними трансформаційними процесами, які пронизують майже всі сфери та напрямки діяльності приватного підприємства інноваційна діяльність стає джерелом стійкої конкурентної переваги і запорукою довгострокового існування на ринку.

В Україні протягом 2018-2020 р. частка інноваційно активних підприємств у загальній сукупності підприємств

української економіки складала 8,5 %, зокрема найбільш високою інноваційна активність є в галузях переробної промисловості (13,1 %), а саме фармацевтичній сфері – 38,3 %, секторі наукових досліджень та розробок – 27,4 %. Щодо малих та середніх підприємств, то вони генерують близько 20 % новацій, хоча їх витрати на інновації є вкрай низькими (4-5 %) порівняно з великими корпораціями.

Не можна недооцінювати приватний бізнес, адже багато винаходів, які змінили життя людства, такі як: персональний комп'ютер, аудіомагнітофон, літак, гелікоптер, дефібрилятор, інтегральна схема, штучний серцевий клапан, конвеєрна лінія, кондиціонування повітря, мікропроцесор, твердопаливний ракетний двигун та багато інших піонерських винаходів були створені саме зусиллями творчих колективів дрібних компаній [8].

Унікальність малих та середніх компаній, в контексті інновацій, полягає в їх гнучкості, мобільності, швидкості прийняття рішень, вмінні ефективно пристосовуватися до зміни умов, у можливості легко створювати творчу атмосферу за рахунок невеликих колективів. Завдяки цьому весь цикл «винахід – інноваційний продукт» значно скорочується. До приватних підприємств промисловості, що здійснюють інноваційну діяльність найбільш активно, належать виробники ліків, комп'ютерів, оптичних виробів, електронних виробів, електричного обладнання, хімічних речовин і продуктів [8]. Однак, через обмеженість інвестиційних можливостей, інноваційна діяльність приватного бізнесу є не завжди досконалою, а тому потребує додаткових досліджень.

Зважаючи на особливості господарювання сучасного бізнесу, що було розкрито в роботах [1-4] можна зробити висновки, що великий приватний бізнес є замовником інновацій, інноваційним транслятором. Малі підприємства з успіхом можуть формувати

інноваційний потенціал за допомогою великих компаній. Серед ключових функцій малого підприємства можна виділити: науково-дослідну, виробничо-збутову діяльність (у тому числі можливість дифузії інновацій у суміжні сфери), реалізацію політики стимулювання інноваційного розвитку (маючи на увазі нові методи в організації та управлінні інноваційною діяльністю). У роботах [5-7] автори звертають увагу на те, що тип інновацій і підприємств, які займаються комерціалізацією, взаємопов'язані (інноваційні технології реалізують високотехнологічні підприємства). Отже, можна зробити висновок, що малі підприємства в меншому ступені зайняті комерціалізацією технологічних інновацій, а орієнтуються на продуктиві, маркетингові, організаційні нововведення.

Крім того підприємства, що реалізують інновації в конкурентному середовищі, як правило, реалізують нерадикальні інновації. До таких підприємств, на наш погляд, якраз відносяться малі та середні компанії. У цьому випадку впровадження нововведень відбувається локально з орієнтиром на невелику кількість замовників, що сприяє зростанню інноваційного потенціалу підприємства, але не призводить до дифузії інновацій, як однієї зі складових забезпечення зростання економічного ефекту.

Проте малий і середній бізнес являють собою досить неоднорідну групу. Його інноваційний потенціал та спроможність розробляти нові та інноваційні продукти, процеси та послуги суттєво різняться залежно від сфери діяльності, розміру, напрямку, ресурсів та навколишнього бізнес-середовища.

Ще однією специфічною особливістю реалізації інновацій приватними малими підприємствами є наявність серед них підприємств – «нішевиків», що працюють для невеликої групи споживачів, під запити яких товар підходить ідеально. Як правило, вони не

відчувають конкуренції через розмір свого ринку. Найчастіше мале підприємство не має ресурсів для створення безлічі інноваційних продуктів і, як правило, здійснює свою діяльність протягом тривалого періоду на основі однієї інновації, створеної на початку відкриття бізнесу. Тобто життєвий цикл такого малого підприємства приблизно дорівнює періоду комерціалізації інновації. Чим унікальніше інновація і чим більш компактна ринкова ніша малого підприємства, тим менш імовірна конкуренція.

Малі підприємства, які обслуговують замовлення великої компанії, є досить життєздатною формою ринкового існування. Партнерство знижує ризики нестачі інвестиційних ресурсів для здійснення інноваційної діяльності.

У цілому інноваційно активні і стійкі в розвитку приватні підприємства є важливою вимогою для технологічного розвитку сучасної економіки. Інноваційно орієнтоване функціонування малих промислових підприємств полегшує процеси переходу до неіндустріальної моделі економіки. Інноваційно активні малі підприємства інших сфер економічної діяльності сприяють підвищенню якості життя та економічного добробуту населення.

Основні напрямки інноваційного малого приватного підприємства в цілому можна описати наступними сценаріями:

- самостійний запуск бізнесу (стартап, створення продукту або пропозиція послуг з новими, раніше невідомими функціями);

- створення шляхом виділення з великих науково-виробничих об'єднань і науково-дослідних інститутів малих інноваційних підприємств у закладах вищої освіти і науково-дослідних інститутах, спін-офф або спін-аут компанії;

- створення малих інноваційних підприємств на базі технопарків (в оптимальному для розвитку середовищі – у бізнес-інкубаторі з пільговими умовами

оренди приміщень та надання консультаційних, бухгалтерських та юридичних послуг);

- співпраця у сфері інновацій та трансферу технологій (створення спільного підприємства або стратегічного альянсу з іншим малим або великим підприємством, з низкою підприємств, з міжнародними партнерами).

Необхідно підкреслити, що підприємство повинно бути готовим провести внутрішній аудит для визначення шляхів комерціалізації. В ході внутрішнього аудиту для комерціалізації, необхідно враховувати майбутнє інноваційної діяльності підприємства, готовність розділити контроль над підприємством, як з внутрішніми, так і з зовнішніми зацікавленими сторонами, безпосередньо майбутнє самого підприємства, будь то ліцензія або франшиза, – все це повинно бути ретельно вивчено в даному процесі.

Саме в цьому світлі дослідники [1, 5-7] ретельно обговорюють процеси, які допоможуть приватним суб'єктам господарювання розробити інноваційні стратегії, щоб забезпечити економічний успіх і реалізувати переваги інновації.

Крім того, слід згадати про важливість сьогодні дотримання принципу відкритості в прагненні приватних підприємств до реалізації інноваційної діяльності. Відкриті інновації означають, що малі підприємства можуть досліджувати свої мережі, співпрацюючи з іншими фірмами, організаціями та навіть державними установами, щоб комерціалізувати свою продукцію. Таким чином, співпраця з іншими організаціями, підприємствами або установами може допомогти приватному бізнесу вийти на ринок найбільш ефективним способом.

Для підвищення конкурентоспроможності приватному бізнесу необхідно надавати всебічну підтримку. Нинішні умови і потенціал для стимулювання приватного бізнесу вимагають поліпшення та підтримки,

особливо в таких сферах як експортна діяльність, вдосконалення інноваційної інфраструктури, у тому числі і розвиток венчурних фондів, усунення недоліків в законодавстві, підвищення інноваційної грамотності.

Основні проблеми приватного бізнесу у сфері інноваційної діяльності можна звести до наступних:

- складність пошуку нових клієнтів і замовників, у тому числі серед великих підприємств;

- зосередженість їх діяльності на реалізації традиційної продукції та послуг і потреба пошуку нових каналів збуту інноваційної продукції;

- брак ресурсів і, відповідно, активний пошук додаткових джерел фінансування для комерціалізації інновацій;

- недостатня обізнаність керівників приватних підприємств щодо заходів державної підтримки у сфері інновацій.

Специфіка інноваційної діяльності приватного підприємства в загальному випадку проявляється в таких аспектах, як:

1) приватне підприємство зацікавлене в інноваціях з відносно низькою капіталомісткістю, адже не володіє масштабними економічними ресурсами;

2) важливою властивістю проривних інновацій для них є тривалий життєвий цикл;

3) приватні малі підприємства більшою мірою, ніж великі суб'єкти ринку, орієнтовані на облік запитів покупців і споживачів.

Стратегічними пріоритетами підтримки інноваційного розвитку приватного бізнесу можуть стати наступні:

1. Комерціалізація інновацій за межі національних кордонів. Багато успішних підприємств обирають за основу експортну стратегію комерціалізації інтелектуальної власності та інноваційної діяльності.

2. Розвиток додаткових професійних економіко-управлінських компетенцій персоналу приватних підприємств,

особливо у сфері інноваційного підприємництва, стратегічного використання об'єктів інтелектуальної власності та механізмів її комерціалізації (з орієнтацією на національний та зовнішні ринки).

3. Формування ефективної системи обізнаності приватних підприємств щодо існуючих механізмів державної підтримки: фінансової, інфраструктурної, консультаційної та інших.

Проаналізувавши особливості інноваційної діяльності приватних підприємств, необхідно виділити важливість системного підходу до вивчення інновацій, в якому повинні поєднуватися такі елементи, як: лідерство і стратегічне бачення; фінансові, людські і матеріальні ресурси; практика управління людськими ресурсами, розробка продуктів, маркетинг і продажі, фінансування, міжорганізаційне співробітництво; виробниче і комунікаційне обладнання і технології та ін.

Враховуючи сучасні економічні та технологічні виклики, можна відзначити, що поява нових технологічних і організаційних парадигм веде до перетворень в організації виробництва, які істотно впливають на інноваційну діяльність. Зростаюче значення таких факторів, як якість, адаптація до клієнтів, сегментація ринку і скорочення життєвого циклу продукту, підштовхує до глобального осмислення інноваційного процесу. Компанії змушені постійно пропонувати нові продукти та послуги споживачам і, отже, доводиться розробляти і нові процеси у все більш короткі терміни через сильну конкуренцію.

Для стимулювання розвитку інноваційних процесів, важливо просувати створення і заохочувати реалізацію стратегії співпраці (університети, центри обслуговування бізнесу, дослідницькі центри та ін.). Здатність компаній співпрацювати з клієнтами та постачальниками є найважливішим

елементом зростання інноваційного потенціалу приватного бізнесу.

Висновки. Дослідження специфіки інноваційної діяльності в приватному бізнесі дозволяє резюмувати наступне.

1. У вітчизняній економіці основними видами економічної діяльності, в яких активно функціонує мале підприємництво, є торгівля, будівництво, обробні виробництва, транспортування і зберігання. Порівняння частки інноваційно активних підприємств у загальній сукупності підприємств української економіки та частки інноваційно активних компаній у структурі малих підприємств показало, що в обох сукупностях обробні виробництва лідирують за часткою підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність. В останнє десятиліття відзначається значно менша частка інноваційно активних підприємств у складі малого бізнесу, ніж у загальній сукупності підприємств. Позитивною тенденцією є зростання частки інноваційно активних підприємств обробної промисловості в групі малих компаній.

2. До приватних підприємств промисловості, що здійснюють інноваційну діяльність найбільш активно, належать виробники ліків, комп'ютерів, оптичних виробів, електронних виробів, електричного обладнання, хімічних речовин і продуктів.

3. Приватний бізнес являє собою досить неоднорідну групу. Його інноваційний потенціал та здатність розробляти інноваційні продукти, процеси та послуги суттєво різняться залежно від галузі діяльності, розміру, напрямку, ресурсів та навколишнього ділового середовища.

4. До основних проблем малого підприємництва в сфері інноваційної діяльності віднесені складність пошуку нових клієнтів і замовників, зосередженість їх діяльності на реалізації традиційної продукції та послуг і потреба пошуку каналів збуту інноваційної продукції, нестача ресурсів для комерціалізації

інновацій, недостатня обізнаність керівників приватних підприємств відносно заходів державної підтримки у сфері інновацій.

5. Специфіка інноваційної діяльності приватного підприємства проявляється в таких аспектах, як: приватне підприємство зацікавлене в інноваціях з відносно низькою капіталомісткістю, адже воно не володіє масштабними економічними ресурсами; важливою властивістю проривних інновацій для них є тривалий життєвий цикл; малі приватні підприємства більшою мірою, ніж великі суб'єкти ринку, орієнтовані на облік запитів покупців і споживачів; у малих підприємств менш виражена схильність до диверсифікації інноваційної діяльності, тому інновації розробляються ними в межах місії.

6. Як стратегічні пріоритети підтримки інноваційного розвитку приватних підприємств слід виділити: комерціалізація інновацій за межі національних кордонів; розвиток додаткових професійних економіко-управлінських компетенцій персоналу таких підприємств; формування ефективної системи обізнаності приватних підприємств про існуючі механізми державної підтримки: фінансової, інфраструктурної, консультаційної та інших.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Обруч Г. В., Дикань В. Л. Формування бізнес-моделі збалансованого розвитку підприємств в умовах цифровізації економіки. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Економіка»*. 2021. Вип. 11 (22). URL : <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/406/350> (дата звернення: 25.10.2023)

2. Дикань В. Л., Токмакова І. В., Овчиннікова В. О., Толстова А.В. Основи бізнесу: навч. Посібник. Харків: УкрДУЗТ, 2018. 290 с.

3. Дикань В. Л., Зубенко В. О., Маковоз О. В., Токмакова І. В., Шраменко

О. В. Стратегічне управління : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 272 с.

4. Дикань В. Л., Токмакова І. В., Овчиннікова В. О. та ін. Економічна діагностика: підручник. Харків: УкрДУЗТ, 2022. 284 с.

5. Дикань В. Л. Концепція інноваційного розвитку економіки України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 51. С. 9 – 20.

6. Рогоза М. Є., Вергал К. Ю. Стратегічний інноваційний розвиток підприємств: моделі та механізми : монографія. Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. 136 с.

7. Князевич А. О., Крайчук О. В., Крайчук С. О., Стрільчук Р. М. Управління інноваційним розвитком підприємств на основі теорії синергетики. *Ефективна економіка*. 2019. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6943> (дата звернення: 14.10.2023).

8. Роль мали та середні х підприємств в розвитку інноваційної економіки. ДП «Український інститут інтелектуальної власності». URL: <http://iii.ua/uk/rol-malih-ta-serednih-pidpriemstv-v-rozvitku-innovaciyanoi-ekonomiki> (дата звернення: 14.10.2023).

REFERENCES

1. Dykan V. L., Obruch G. V. (2021) Formuvannya biznes-modeli zbalansovanoho rozvytku pidpryyemstv v umovakh tsyfrovizatsiyi ekonomiky [Formation of a business model of balanced development of enterprises in the conditions of digitalization of the economy]. *Adaptive management: theory and practice*. "Economy" series. Issue 11 (22). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/406/350>. (access date: 25.10.2023)

2. Dykan V. L., Tokmakova I. V., Ovchinnikova V. O., Tolstova A. V. (2018)

Osnovy biznesu: navch. posibnyk [Basics of business: education. manual]. Kharkiv: UkrDUZT. 290 p.

3. Dykan V. L., Zubenko V. O., Makovoz O. V., Tokmakova I. V., Shramenko O. V. (2013) *Stratehichne upravlinnya : navch. posib.* [Strategic management: academic. manual]. Kyiv: "Center for Educational Literature". 272 p.

4. Dykan V. L., Tokmakova I. V., Ovchinnikova V. O. and others. (2022) *Ekonomichna diahnostyka: pidruchnyk* [Economic diagnostics: a textbook]. Kharkiv: UkrDUZT. 284 p.

5. Dykan V.L. (2015) *Kontseptsiya innovatsiynoho rozvytku ekonomiky Ukrayiny* [The concept of innovative development of the economy of Ukraine]. *Herald of the economy of transport and industry*. No. 51. P. 9-20.

6. Rogoza M. E., Vergal K. Yu. (2011) *Stratehichnyy innovatsiynyy rozvytok pidpryyemstv: modeli ta mekhanizmy : monohrafiya* [Strategic innovative development of enterprises: models and mechanisms: monograph]. Poltava: RVV PUET. 136 p.

7. Knyazevich A. O., Kraychuk O. V., Kraychuk S. O., Strilchuk R. M. (2019) *Upravlinnya innovatsiynym rozvytkom pidpryyemstv na osnovi teoriiy synerhetyky* [Management of innovative development of enterprises based on the theory of synergy]. *Efficient economy*. No. 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6943> (access date: 27.10.2023).

8. Rol' maly ta seredni kh pidpryyemstv v rozvytku innovatsiyanoi ekonomiky. [Medium-sized enterprises also played a role in the development of the innovative economy]. SE "Ukrainian Institute of Intellectual Property". URL: <http://iii.ua/uk/rol-malih-ta-serednih-pidpriemstv-v-rozvitku-innovaciyanoi-ekonomiki> (access date: 27.10.2023).